

Ujabban fölfedezett erdélyi őstelepek.

„Erdélyben — az u. n. őskori emlékek felgyűjtésénél és tanulmányozásánál fontosabb feladat alig várhat akár szakemberre, akár régiség-tárra“. Dr. Pósta Béla¹ e kijelentése végzett telepkutatásaim fontosságát is igazolja. Mert az őskori telepek szolgáltatják a legtöbb ősemberi emléket vagy tárgyat s a telepeknél tanulságosabbak a prehisztorikus arhaeológiára csak az őskori sírmezők lehetnek. Az erdélyi őskori emlékek rendszeres felgyűjtésének feladata óriási, mert míg egyrészt nagy és kisebb-nagyobb folyóvölgyek által lépten-nyomon tagozott a terület, addig másrészt domb és völgy, plateau és terrasse, barlang és hegyrepedés, folyó- és tópart majdnem mindenütt dúsan van őskori emlékekkel telítve. Ebből következik, hogy a mily könnyű Erdélyben őskori telepekre bukkanni, épp oly fáradságos munka a lelhelyek feltárása, a rajtok található őskori emlékeknek az előfordulási viszonyok pontos feljegyzésével kísért összegyűjtése. Ezt a rengeteg munkát semelyik múzeum magában elvégezni nem tudja, ehhez szorgalmas gyűjtők évtizedek során át folytatott fáradozatlan cselekvése szükséges. A feldolgozandó terület egyes vidékein dolgozó gyűjtők az időnként napfényre jutó leletekről közvetlen tudomást szerezve nemcsak a tárgyakat, hanem azok előfordulási körülményeinek adatait is megmenthetik az elkallódástól és feledékenységtől.

Az őskori telepek rendszeres felkeresésével fáradozó ilyen vidéki adatgyűjtők voltak az erdélyi területen: néhai Gooss Károly, Herepei Károly, Torma Károly és Zsófia, továbbá Téglás Gábor, Téglás István és e sorok írója. Ősrégészeti anyagunk mind tárgyi, mind irodalmi mennyiségének növelését vidéki múzeumaink mellett főként az Erdélyi Nemzeti Múzeum régiségtárától várhatjuk ezentúl, amely egyrészt vezető szerepénél fogva a legilletékesebb erre a feladatra, másrészt pedig mivel e közlemény kezdő sorában idézett kinyilatkoztatás szerint tudatában is van az őskori emlékek felgyűjtése és tanulmányozása fontosságának. Erdélyrészi, felkutatlanul lapangó nagyszámú őstelepeink közzététele óta² tovább folytattam ily őstelephelyek keresését s e közleményemben azóta feltalált 15 őskori telepet azzal közlöm, hogy a míg ezeknek részletes leírása megjelentethető lesz, addig is valamely régészeti repertóriumba, ősrégészeti térképre vagy történelmi monografiába felvehető legyen. A kérdéses telepek vidékek szerint csoportosítva a következők:

¹ Jelentése az Erdélyi Múzeum-Egyesület 1907-ki *Évkönyvében*.

² Húsz ismeretlen ősemberi telepről, *Erdélyi Múzeum*, 1903. 89. l.

Kis-Szamos völgye. 1. *A szászfenesi telep* (Kolozs m.). A Szamos folyó balpartjára kiugró diluviális terrasse-vonulaton, ott ahol a 617 m. magas Csígdomb keleti oldalából eredő Bongár patak a Szamosba torkol,¹ e patak kétoldali szántóin neolitikus korúnak mutatkozó telepet találtam 1906 október 7-én. A telepet magába foglaló *Láb* nevű határ, valamint a hegyoldalra épített tanya is néhai Szabó József tulajdona volt. Leletei edénycserepek, konyhahulladékok, őrlő- és törőkövek.

2. *A dezsméri telep* (Kolozs m.). A községtől északnyugatra emelkedő 452 m. magas La Butiu nevű csúcsnak a Szamosvölgyre tekintő északi nyulványán, a dezsméri erdőfolt keleti oldala feletti tetősík szántóin 1903 februárius 12-én egy neolitikus telepre bukkantam, melynek kultúrája tökéletesen egyező a kolozsvár-monostori teleppel, csakhogy ehhez képest leletekben szerfölött szegény. A telep homlokzata meredek, ellenben kétfelől kényelmes feljáró vezet fel hozzája.

3. *Pusztá-Szt. Miklós* (Kolozs m.). *Cigla telep.* 1903 április 23-án vizsgáltam át a Szamos folyó balparti terrasseának azt a részét, mely az apahidai nagy gát és a Csikós hegy között fekszik. A gerincz alatti szép, lapos, vízszintes lépcsőzet neve Cigla, melynek szántóiról itten lakó tanítványaim sok cserepet, obsidiánt és szarukő szilánkot gyűjtöttek. E telep nyugati szomszédságából még egy őskori tanya ismeretes.²

Szamosujvár nyugati vidéke. 4. *Oláh-Péntek* (Szolnok-Doboka m.). *Petris telep.* A községtől d.-dk.-re 1 km. távolban, az ormányi patak jobb partján és egy beletorkoló szakadékos mély vízmosás által keletkezett terrasse-magaslaton, melynek neve Petris, azaz köves határ, 1904 július 25-én őstelepet fedeztem fel. A 7—8 m. vastag dacittuffa padokból álló partomladékok a telep keleti és déli oldalának sziklaerőd jellegét kölcsönöznék. A telepen bronzkori leleteken kívül egy római major maradványai s ezek között római edénycserepek is lelhetők.

5. *Girolt* (Szolnok-Doboka m.). A községtől északra 1650 lépés távolságban, a girolti patak jobbparti, keletre néző alacsony terrasseán bronzkori őstelepet találtam 1904 július 26-án. A telep a patak és egy oldal-csermely összeszőgellése között fekszik a *Beczi rétje* átellenében. Mint az erdélyi őstelepeink legtöbbjén, úgy ezen is megvetette lábát a római gyarmatos, mert a szántón heverő épületkő töredékek és római edénycserepek szerint itt is tanya volt.

6. *Bábolna hegyi őstelepe* (Szolnok-Doboka m.). Alparét községtől délre emelkedik a történelmileg nevezetes 695 m. magas Bábolna (Bábgyi) hegy, melyről geológiai tárgyú közleményeikben dr. Koch Antal³ és dr. Mártonfi Lajos,⁴ Szolnok-Doboka vm. Monographiájában⁵ pedig Kádár József is megemlékeznek, mint őskori cseréplehelyről. A hegytetőnek kétségtelenül prehisztorikus telep jellegét 1905 szeptember 17 és 18-án állapítottam meg a hegyplateau keleti szélének 2 keskeny terrasseán a külsejükön feketeszínű és ujjbenyomatos díszű edénycserepek tömeges előfordulását észlelve.

¹ Az új speciális térkép (1 : 75,000) Zone 18. Col. XXIX. Kolozsvár.

² Ősemléktani adatok Erdélyből. Az Erdélyi Múzeum *Orvos-természettudományi Értesítője*. 1901. 25. l.

³ *A M. Kir. Földtani Intézet* 1885. évi Jelentésében. pag. 68. IV. Alluvium.

⁴ *Orvos-természettudományi Értesítő*. Term. szak. XIII. köt. (1891.) 157. l.

⁵ II. kötet 3—4. lap.

Ilyenek a hidegszamosi Várhegy¹ és a várfalvi Füttyer² jelentékeny magasságú őstelepek keramikájának és egyben kultúrájának is teljes analogiáját mutatják.

Mezőség. 7. Szent-Gothárd (Szolnok-Doboka m.). A falun átvonuló állami úttestnek 1904 évi július havában végzett feltöltése végett a szükséges földmennyiséget az út nyugati oldalán lévő háztelkekről vették, hol a völgy talpát szegélyező első terrasse oldalába bemetszéseket vágtak. Szerencsémre éppen ez időtájt (2-án és 3-án) a czegei tó környezetének tanulmányozása közben Szt.-Gothárdon jártam s a friss földmunka helyén 1.2 km. hosszúságú területen egy érdekes, bronzkori telepet észlelhettem. Ugyanekkor innen sok szép lelet is került birtokomba. Már ez alkalommal is kiemelem azt a tényt, hogy 5—6 évvel ezelőtt még a czegei tó tükre ideig ért és a tó vizét a földpárkánytól csak az úttöltése választotta el.

8. Magyar-Palátka (Kolozs m.). Innen dr. Mártonfi Lajos közölt 2 kőszerszámot,³ magam pedig ismét egyet és cseréplelő-helyet.⁴ Ezekkel kapcsolatban már jeleztem is, hogy ez adatok őstelepre engednek következtetni. Azóta még egy kőeszköz jutott gyűjteményembe s 1906 szeptember 3-án, midőn itten újlag megfordultam, biztosan megállapítottam a telepet az árkokban talált ősemberi leletek alapján. Ez árkokat 1906 év tavaszán vágták. Észleleteim szerint a községen átfolyó patak kétoldali lejtőin, így a vajda-kamarási, templom- és főutczában, a korcsma körüli telken mindenütt láttam őskori cserepeket és csontokat.

9. Mocsi „Ocolis telep“ (Kolozs m.). Dr. Tóth Mihály leírja az itten talált bronzleletet és cseréptöredékeket,⁵ melyekből arra a feltevésre jut, hogy e helyen, a bronzkor végén vagy inkább a vaskor kezdetén, nem csak egy fegyverkovács tűzhelye, de kiterjedtebb lakótelep lehetett. E közlés nyomán 1906 szeptember 4-én felkerestem a helyet, mely Mocstól É.-k.-re az Ocolis nevű völgyben fekszik s itt a gyekei út baloldali szántóin nem vaskori, hanem bronzkori telepet találtam. Rövid ismertetését is adtam.⁶

10. Köteland (Kolozs m.). *Mányik* telep. A községtől D-dny.-ra 1.5 km. távolban, a Mányik nevű határban egy sóslapály felett emelkedő dombtelepre bukkantam 1903 június 28-án, hol az őskori cserepek egész tömege hevert a szántók felületén. A hely Bogdánfi Gábor esztényi birtokos tulajdona. A telep kora a leletek átvizsgálása után állapítható meg.

11. Boosi telep (Kolozs m.). A boosi vasúti órháztól jövő szekérúton a faluba aláereszkedve, a patak jobbparti dombjain, az utca kétoldali árkaiban különféle korból eredő leletek fordulnak elő. 1903 márczius 25-én tett utamban őskori és római cserepeket észleltem; május 10-én pedig Mártián Gyula honvédszázados társaságában XIV-ik századbéli csontváz-sirokat bolygattunk meg ugyanitten.

12. Mező-Szopor (Kolozs m.). E község Mezeristye nevű határában, a Szoporból Órbe vivő szekérút jobboldalán egy 10 méternyi magas

¹ Erdélyi Múzeum. 1903. 91. l.

² U. o. 93. l.

³ Földtani viszonyok és történelem előtti idők nyomai a Mezőségen. Az Erdélyi Múzeum Orvos-természettudományi Értesítője. Term. szak. XIII. köt. 1891. 155. l.

⁴ Ősemberi adatok Erdélyből. U. o. 1901. 39. l.

⁵ Természettudományi Közöny 1878. 326. l.

⁶ Mezőségi Hírlap 1906. 4—6. sz.

terrasse szántóföldjein 1907 június 24-én őstelepet fedeztem fel, melynek bronzkori cserepein kívül a római kultúra emlékei is lépten-nyomon megtalálhatók. Éppen a telep alatt az út balfelén buzog föl a Tyiszêlicza nevű bővizű forrás, mely régesrégen tová szélesült.¹

Torda vidéke. 13. *Szind* (Torda-Aranyos m.). Vágottkői őstelep. A tordai hasadék közelében, a Szindre vezető szekérút mellett fekszik a *Vágottkő* nevű római kőbánya.² Ennek közelében, de már a szindi út jobb oldalán, egy igen szép lankás lejtőjű szántón őstelepre akadtam 1907 május 19-én. A telep alsóbb részein őskori, a magasabb helyeken római cserepek vannak nagyobb mennyiségben.

Marosvölgy. 14. *Tartariai őstelep* (Alsó-Fehér m.). A tordosival és az alvincz-goblii telepekkel teljesen analogus neolitik-kori nagy telepet kutattam fel 1906 július 15-én a tartariai vasúti őrház átellenében, a Maros balparti mocsár és a vasút között fekvő terrasse szántóföldjein. E gazdag telep jellemző tulajdonságai: a sok csiszolt kővéső, obsidián szilánkok, talpcsőves edények és festett keramika.

15. *Aranyi őstelep* (Hunyad m.). Az aranyi augitandesit-hegykúp körül előforduló őskori cserepek a régészeti irodalomban már régen ismeretesek anélkül, hogy valaki a lelőhelyet telepnek elismerte volna. 1903 augusztus 31-én átvizsgáltam a hegynek déli és délkeleti részeit s a kőbányászat törmelékei között nagyszámban talált leletek alapján a helyet határozott őstelepnek minősíthetem. Éppen a teleppel szemben a Sztrigy folyó torkol a Marosba.

Orosz Endre.

¹ Dr. Papp Károly és Pazár István. A Mezőség vízhiányának orvoslása. Különlenyomat a Bányászati és Kohászati Lapok 1907. 19. sz.

² Téglás Gábor. Római kőbányászat a tordai hasadék keleti torkolata felett. Archaeologiai Értesítő. 1889. 289. l.